

CATCH + WERKBEZOEK ENSCHEDE

25 Januari 2019

Rapport 1, Werkpakket 3

INHOUD

Inhoud	3
Inleiding	5
Agenda.....	6
Resultaten uitwisseling.....	6
Vervolgacties	9
Bijlage	10
Deelnemers	10
Plan Excursie en lijst van afbeeldingen	10
Presentatie Susan Groenia	11
Presentatie Hendrikjan Teekens	11

Afbeelding 1: Excursie 1. Raiffeisenstraat

Afbeelding 2: Workshop Stads Kantoor

Afbeelding 3: Excursie 3. Willem Braakmanstraat

Afbeelding 4: Excursie 4. Oldenzaalsestraat

INLEIDING

De gemeente Enschede en de gemeente Zwolle houden zich al geruime tijd bezig met klimaatadaptatie. De eerste stresstesten zijn uitgevoerd en de (pilot)projecten zijn succesvol. Hierbij wordt veel samengewerkt met externe partijen en moeten er slimme keuzes gemaakt worden. De manier waarop klimaatadaptatie wordt aanpakt door de gemeentes kent overeenkomsten, maar ook vele verschillen. Doel van het werkbezoek is: *onderling kennis uitwisselen en leren van elkaars aanpak (de klimaatadaptatie tussen Enschede en Zwolle, inclusief benoemen verschillen en overeenkomsten).*

Dit werkbezoek werd georganiseerd in het kader van het project CATCH+ en werd gefaciliteerd door de gemeente Enschede. Een lijst van deelnemers is opgenomen in de bijlage. De agenda van de bijeenkomst is hieronder weergegeven. De belangrijkste onderdelen van het werkbezoek waren:

- Een presentatie door Susan Groenia, bachelor student van de Universiteit Twente. Susan heeft de afgelopen weken onderzoek gedaan naar het proces van klimaatadaptatie in Enschede en Zwolle. Tijdens het werkbezoek heeft zij een korte presentatie van haar resultaten gegeven (zie de presentatie in de bijlage).
- Na de presentatie, was er tijd om met elkaar in gesprek te gaan en van elkaar te leren. Hierbij zijn de volgende vragen leidend geweest: Welke actoren zijn er betrokken bij klimaatadaptatie? Hoe hebben Enschede en Zwolle de actoren bij de klimaatadaptatie betrokken? Hoe hebben ze de risicodialogoog gevoerd/ hoe zijn ze van plan dit vorm te geven? Welke lessen hebben Enschede en Zwolle geleerd door het betrekken van actoren? Wat was succesvol en wat niet? Welke aanpak werkte en welke niet? Wat waren struikelblokken? De belangrijkste resultaten van deze uitwisseling zijn samengevat in dit verslag.
- Na de discussie is vooruitgekeken op het volgende werkbezoek. De resultaten hiervan zijn samengevat onder het kopje vervolgacties.
- Voorafgaand aan de excursie heeft Hendrik-Jan Teekens een korte toelichting gegeven op een aantal lopende projecten in Enschede. Deze presentatie is opgenomen als bijlage.

Afbeelding 5 en 6: Excursie 9. Stadsbeek

Afbeelding 7: Excursie 9. Binnentuinen Rembrandtlaan

AGENDA

09:00 – 09:10h	Koffie en welkom	Host (Gemeente Enschede)
09:10 – 09:20h	Introductie werkbezoek en programma	Hendrik Jan (Enschede)/ Franziska (UT)
Eerste deel: Verschillen gemeenten stresstesten, risicodialoog en participatie in klimaat adaptatie		
09:20 – 09:50h	Presentatie aanpak Enschede en Zwolle (beleidsniveau en projectniveau), inclusief opvallende verschillen en overeenkomsten.	Susan Groenia (UT/Enschede)
09:50 – 10:30h	Discussie over de verschillen en overeenkomsten van de aanpak, wat iedereen kan leren, etc.	Alle
10:30 – 10:45h	Afronden en verder plannen (o.a. agenda voor de tweede workshop)	Alle
10:45 – 11:00h	Pauze	Alle
Tweede deel: Excursie Enschede		
11:00 – 13:00h	Excursie	Enschede
13:00 – 13:30h	Lunch	

RESULTATEN UITWISSELING

Naar aanleiding van Susan Groenia's presentatie hebben we gereflecteerd op de aanpak van Enschede en Zwolle. De resultaten van dit gesprek zijn samengevat in onderstaande tabel.

Een probleem waar beide steden tegenaan lopen is ruimtegebrek. Er is weinig publieke ruimte om iets te doen tegen wateroverlast. Er wordt nu ingegrepen bij elke kans, maar dit is soms niet genoeg. Zeker in de binnenstad van Enschede is het heel vol en is het echt zoeken naar ruimte. Ook in Zwolle is de openbare ruimte krap en kunnen niet alle adaptatiemaatregelen genomen worden in de openbare ruimte.

Verschillen	Enschede	Zwolle
Adaptatie probleem en urgentie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Overlast hemelwater en grondwater; ▪ Overstroming door buien in 2010/11. Veel druk vanuit de lokale media en hierdoor ook vanuit de Raad. ▪ Nieuwe coalitie: veel steun voor groen-blauwe maatregelen. Vanuit andere afdelingen steeds meer vraag naar combinatie van water en groen. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Overlast grondwater en focus op waterveiligheid, o.a. stijging IJsselmeer (deltaprogramma zoetwater). Voor waterveiligheid lag de lead bij de Provincie Overijssel (programma IJssel-Vechtdelta)
Startpunt proces	Aanpak riolering; gemeente is verantwoordelijk en neemt initiatief.	Focus op waterveiligheid en bewonersprojecten (meekoppelen)
Budget	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Budget uit rioleringsheffing ▪ (nog) geen budget voor hitte en droogte 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Apart budget klimaatadaptatie ▪ Geld uit het programma IJssel-Vecht-Delta (40 Mio. EUR, provincie, waterschappen en gemeenten). Dit geld had veel in beweging gebracht ▪ Er is onenigheid over voortzetting maar dit programma is wel nodig voor continuïteit
Kennis en informatie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nog geen stresstesten voor hitte en droogte (dus ook geen risicodialoog). ▪ Project lopen met ITC (van de UT) over hitte en droogte. ▪ Risicotabellen toepassen op andere thema's is lastig. Met waterkwaliteit begonnen maar nog niet klaar. ▪ Verschillen in grondwaterstanden geen groot probleem omdat dit sowieso varieert tussen 1.5 en 2.5 meter. ▪ Hoe ga je kaarten gebruiken? Ga je gedetailleerde kaarten actief laten zien? Dat heeft mogelijk invloed op de woningwaarde van huizen. ▪ Nieuwbouw Boulevard: beeldkwaliteitsplan inclusief hoogte zodat waterstromen bij extreem weer zichtbaar worden. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Veel aandacht voor kennis en netwerk met partners (Climate Campus) ▪ Zwolse Adaptatie Strategie (met kaarten) staat online; ▪ Droogte nog niet goed in beeld, onderzoek naar waterkwaliteit en temperatuur loopt. ▪ Grondwater: geen problemen met paalrot.
Risicodialoog stadniveau	In 2014 met de raad een dialoog over wateroverlast uitgevoerd op basis van risicotabellen:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nog niet uitgevoerd, maar zal waarschijnlijk breder zijn en zich niet alleen richten op klimaatadaptatie

Verschillen	Enschede	Zwolle
Risicodialoog stadniveau (voortzetting)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Welke risico's zijn acceptabel en waar moet de gemeente actief worden? ▪ Waar stopt de rol van de overheid/ gemeente en begint de rol van particulieren? ▪ Eerst met de raad, dan met betrokkenen, met burgers op projectniveau ▪ Risicodialoog als een continu proces; ▪ Binnen Twents Waternet nog vooral focus op stress test. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Focus op wijken (buurt voor buurt) en meekoppelen met andere ontwikkelingen ▪ Stresstesten voor droogte kunnen verbeterd worden maar andere stress testen zijn klaar ▪ 'Risicodialoog zal ook gaan over wooncomfort, zettingen, publiek en privaat groen.
Klimaatadaptatie op projectniveau	<p>Voorbeeld Stadsbeek:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eén van de knelpunten wateroverlast ▪ Startpunt water. Vervolgens andere ontwikkelingen meegekoppeld ▪ Ontwerp met bewoners ▪ Projecten niet te integraal maken, hierdoor worden ze te complex. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Focus op meekoppelen ▪ Focus op bewonersprojecten <p>Voorbeeld Seringenstraat:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Begon met bodemsanering ▪ Op grond van bewoner ▪ Actieve bewoner, andere type van bewoner <p>Voorbeeld Stadshagen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ infiltratie door particulieren maar afhankelijk van uitvoering werkt het of niet
Instrumenten voor ruimtelijke adaptatie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Waterberging is nu onderdeel van bestemmingsplan. Voorbeeld Stadszeggelt: groene daken om water te bergen. Juridisch mogelijk niet afdwingbaar maar wel effectief. ▪ Het bouwbesluit verplicht om winkels rolstoeltoegankelijk te maken. Dit draagt bij aan wateroverlast (vooral in Enschede) ▪ DPRA budget van het waterschap: voorstel ingediend om maatregelen van particulieren te financieren (niet eerder gedaan). 	
Publieke participatie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Niet zo veel actieve wijken/bewoners. Wel pilot met bv burgers die grondwaterstanden meten. ▪ Cultuur van ontzorgen, die versterkt wordt door media en oppositie. ▪ Informeren van burgers via Tubantia (serie over water, klimaat is te vaag) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Veel actieve wijken/bewoners ▪ Bijeenkomst gehad voor bedrijven Hessenpoort. Hier zit o.a. Wehkamp. Wehkamp is aangesloten bij BREEAM (duurzaamheid gebouwen)

VERVOLGACTIES

De volgende uitwisseling zal plaatsvinden in Zwolle. Franziska Baack heeft hiervoor de volgende datum geprikt: dinsdag 5 maart van 13:00u tot 17:00u. De volgende thema's zijn genoemd:

1. Wat zijn de verschillen in urgentie in de twee steden en hoe heeft dit invloed op de aanpak?
2. Op welke manieren en waarom werken beide steden concreet samen met bewoners?
3. Welke invloed hebben de beschikbaarheid van financiële middelen en het politieke draagvlak (o.a. gemeenteraad, media) op de aanpak van klimaatadaptatie?
4. Zijn er spanningen tussen de inzet van verschillende beleidsinstrumenten?
5. Hoe is de samenwerking in de verschillende DPRA werkregio's?

Franziska Baack zal in overleg met de CATCH+ partners de agenda vormgeven.

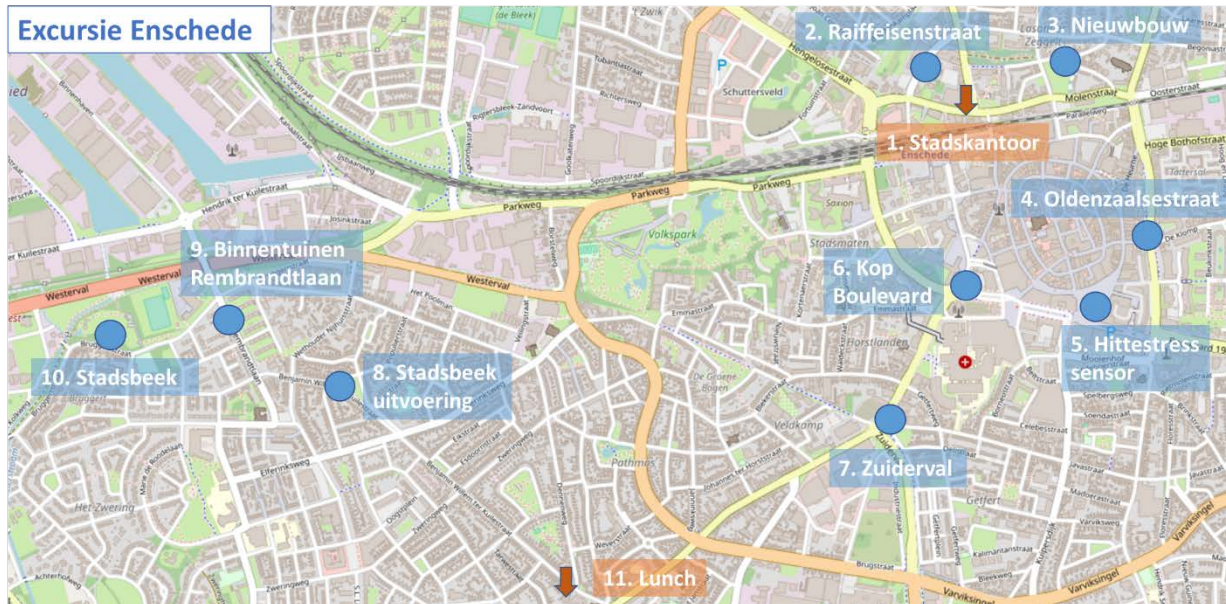
Afbeelding 8: Excursie 3. Nieuwe Schoolweg

BIJLAGE

DEELNEMERS

Organisatie	Deelnemer
Gemeente Enschede	H.-J. Tekens
	K. Wagelaar
	R. Meijer
	P. Dijkstra
Gemeente Zwolle	A. Vrouwe
	Provincie Overijssel
Waterschap Vechtstromen	Marcel Tonkes
	Susan Lijzenga
	Els Boerrigter
Universiteit Twente	Ton Lammers
	Franziska Baack
	Susan Groenia
	Joanne Vinke-de Kruijf
Saxion	Gül Özerol
	Hans Bressers
	Theo De Bruijn

PLAN EXCURSIE EN LIJST VAN AFBEELDINGEN

Afbeelding 1: Excursie 1. Raiffeisenstraat	3
Afbeelding 2: Workshop Stadskantoor	4
Afbeelding 3: Excursie 3. Willem Brakmanstraat	4
Afbeelding 4: Excursie 4. Oldenzaalsestraat	4
Afbeelding 5 en 6: Excursie 9. Stadsbeek	5
Afbeelding 7: Excursie 9. Binnentuinen Rembrandtlaan.....	5
Afbeelding 8: Excursie 3. Nieuwe Schoolweg.....	9

PRESENTATIE SUSAN GROENIA

PRESENTATIE HENDRIKJAN TEEKENS

Bevindingen vergelijking Enschede – Zwolle

Susan Groenia

Bachelor Civiele Techniek

Universiteit Twente

Inhoud

- Proces aanpak klimaatadaptatie
- Overeenkomsten
- Verschillen
- Projecten: Stadsbeek & Seringenstraat
- Conclusie
- Vragen & discussie

Proces

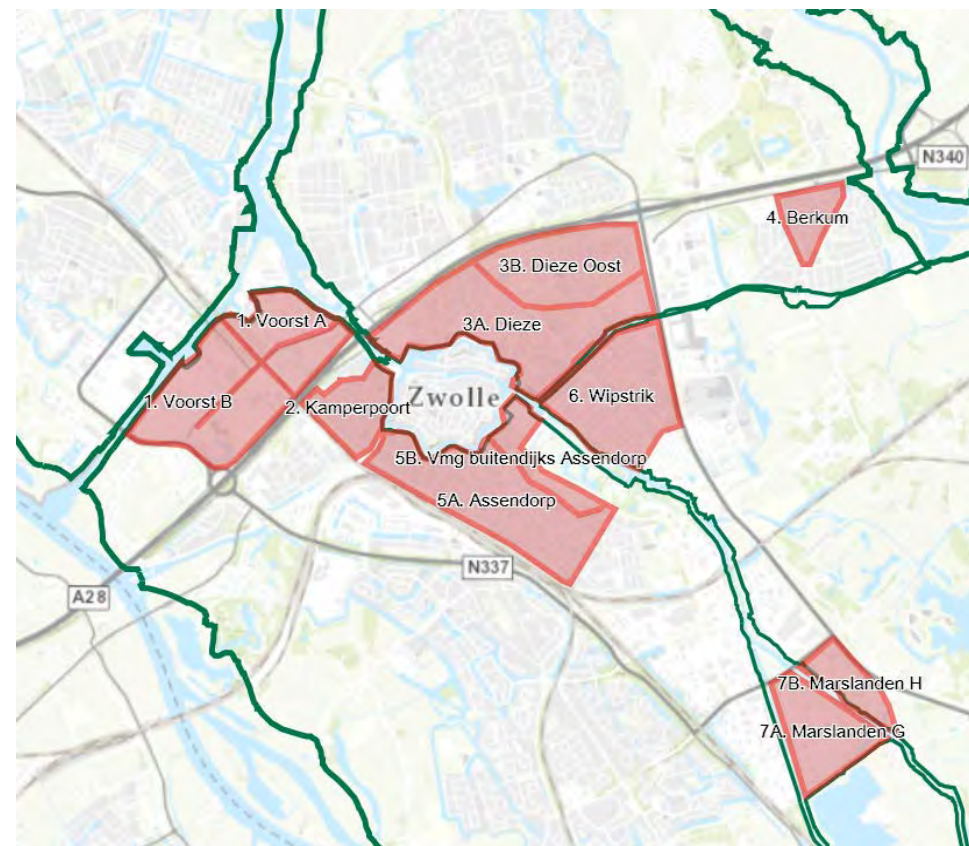

Knelpunten

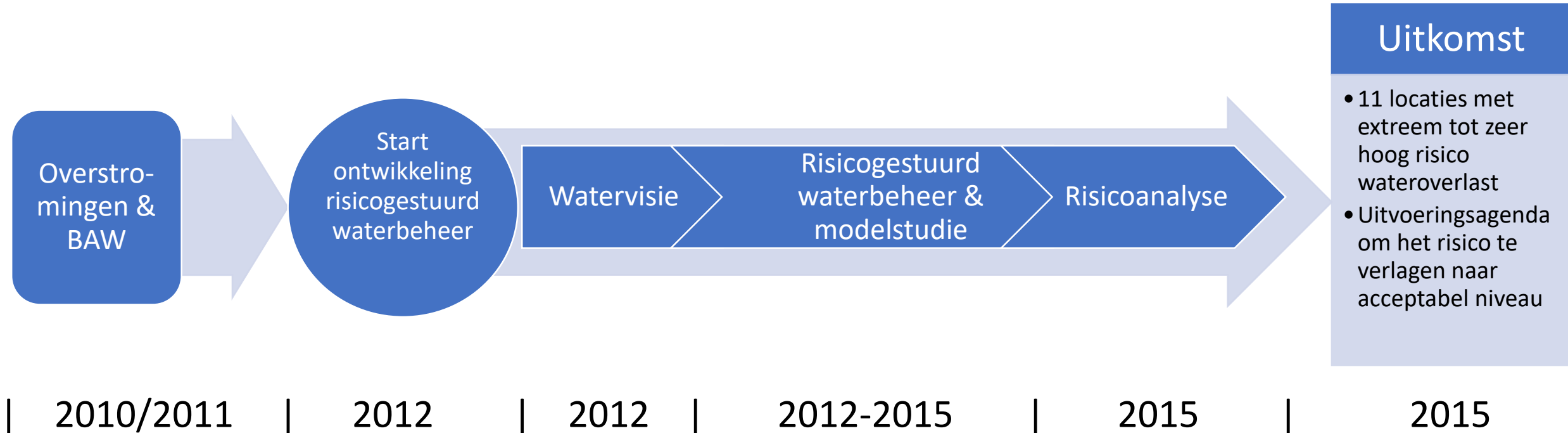
Enschede

Zwolle

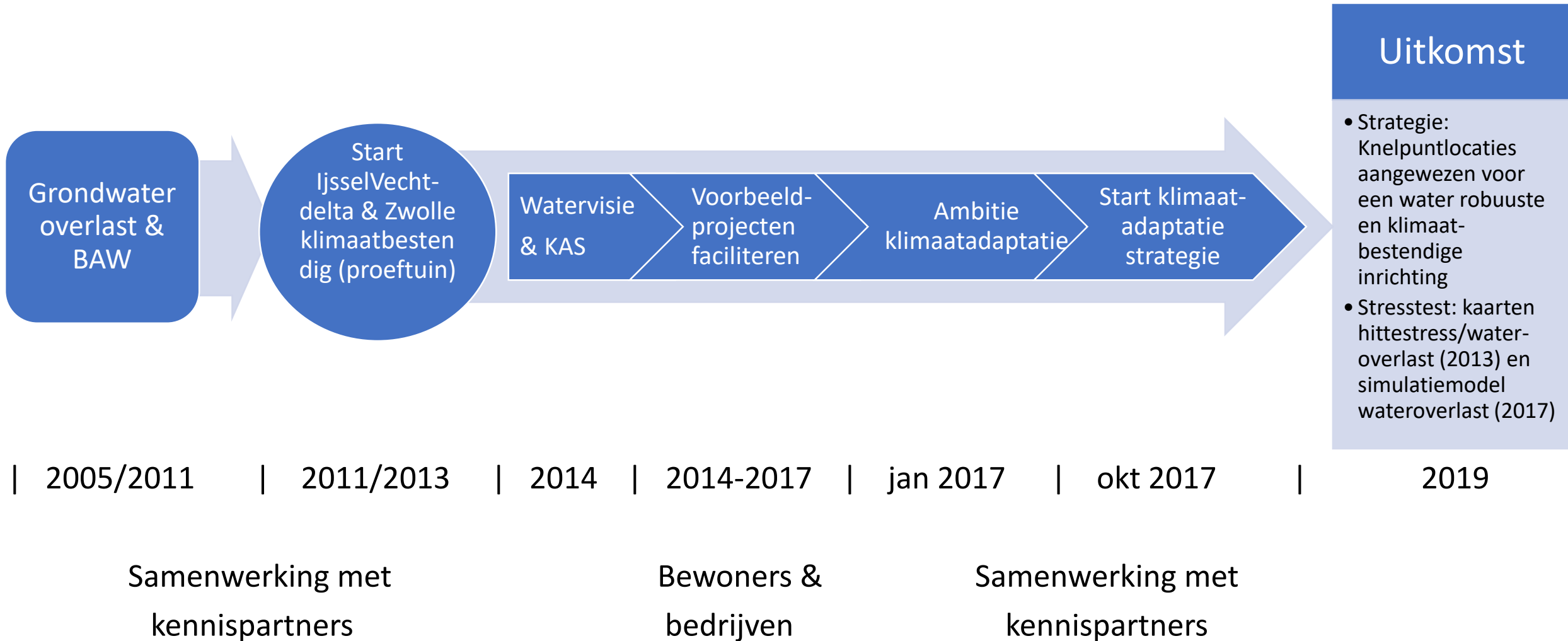

Enschede

Samenwerking met kennispartners en overleg met de raad

Zwolle

Overeenkomsten

- Water
 - Grootste problematiek
 - Watervisie
 - Simulatiemodel
 - Projecten
- Verkenning aanpak klimaatadaptatie
- Integrale aanpak
- Samenwerking met kennispartners
(o.a. Waterschap, rioolbeheer, GGD, ingenieursbureau's)

Verschillen

Enschede

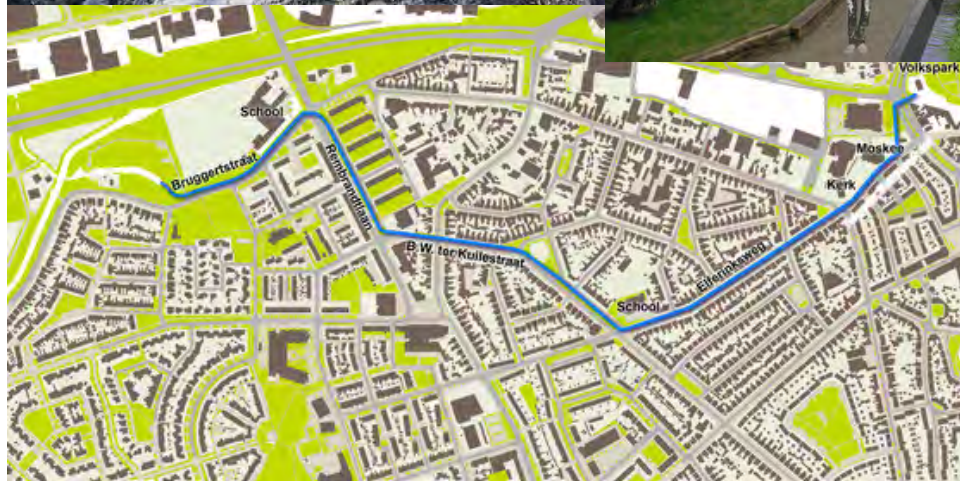
- Proeftuin
 - Beperking kostenstijging
 - Methode voor prioritering
- Aanpak
 - Risico's verlagen bij urgente locaties
 - Zelfbeheer
- Knelpunten
 - Volgen uit risicoanalyse
 - Harde eisen

Zwolle

- Proeftuin
 - Bouwstenen watervisie
 - Verkenning strategie en maatregelen
- Aanpak
 - Bewustwording creëren bij bewoners & bedrijven
 - Intensief samenwerken (Climate Campus)
- Knelpunten
 - Volgen uit ambitie voor één groenblauw netwerk
 - Zachte eisen

Projecten

Stadsbeek

Seringenstraat

Projecten

Stadsbeek

- (grond)wateroverlast
- Grote schaal
 - Gemeente en waterschap
 - Bewoners: ontwerpen beek
- Mee koppelen
 - Binnentuinen Rembrandtlaan
 - Nieuw ontwerp speelplein

Seringenstraat

- Bodemsanering
- Kleine schaal
 - Gemeente faciliteert
 - Bewoners: beheren het project
- Mee koppelen
 - Waterberging
 - Geveltuintjes

Conclusie

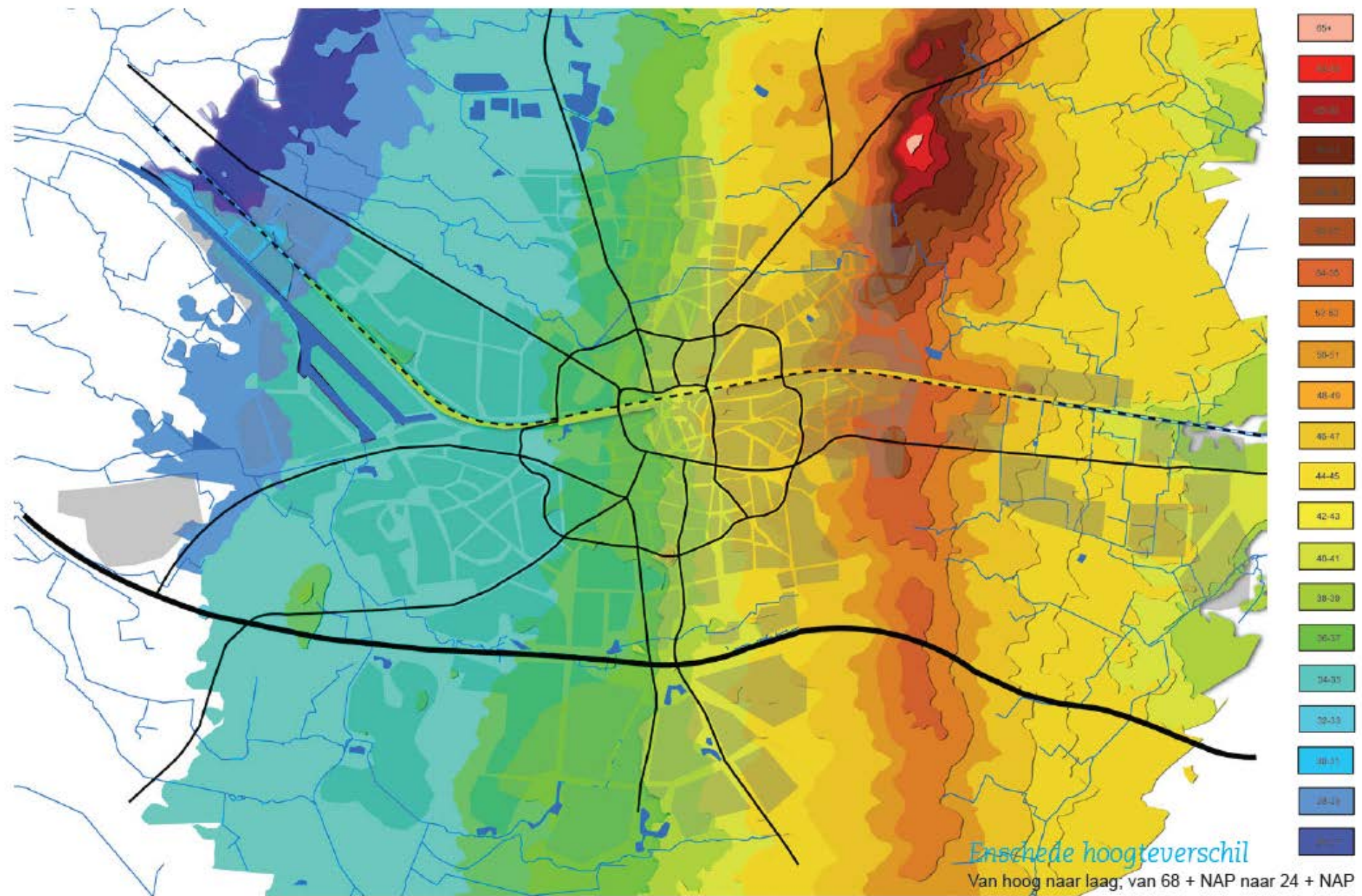
- Klimaatadaptatie speelt al langer in de gemeentes
- Water(problemen) zijn vaak leidend
- Aanpak klimaatadaptatie verschilt per gemeente
 - Enschede: prioriteiten stellen & handelen wateroverlast
 - Zwolle: bewustwording creëren en veel samenwerken
- Projecten vereisen maatwerk
- Samenwerking met kennispartners
- Participatie van burgers & bedrijven wisselt

Vragen & discussie

- Vragen over de presentatie en/of mijn onderzoek?
- Vragen vanuit CATCH+
 - Welke lessen heeft uw gemeente geleerd door samenwerking met actoren?
 - Wat was succesvol en wat niet?
 - Welke aanpak werkt(e) wel en welke niet?
 - Wat waren struikelblokken?

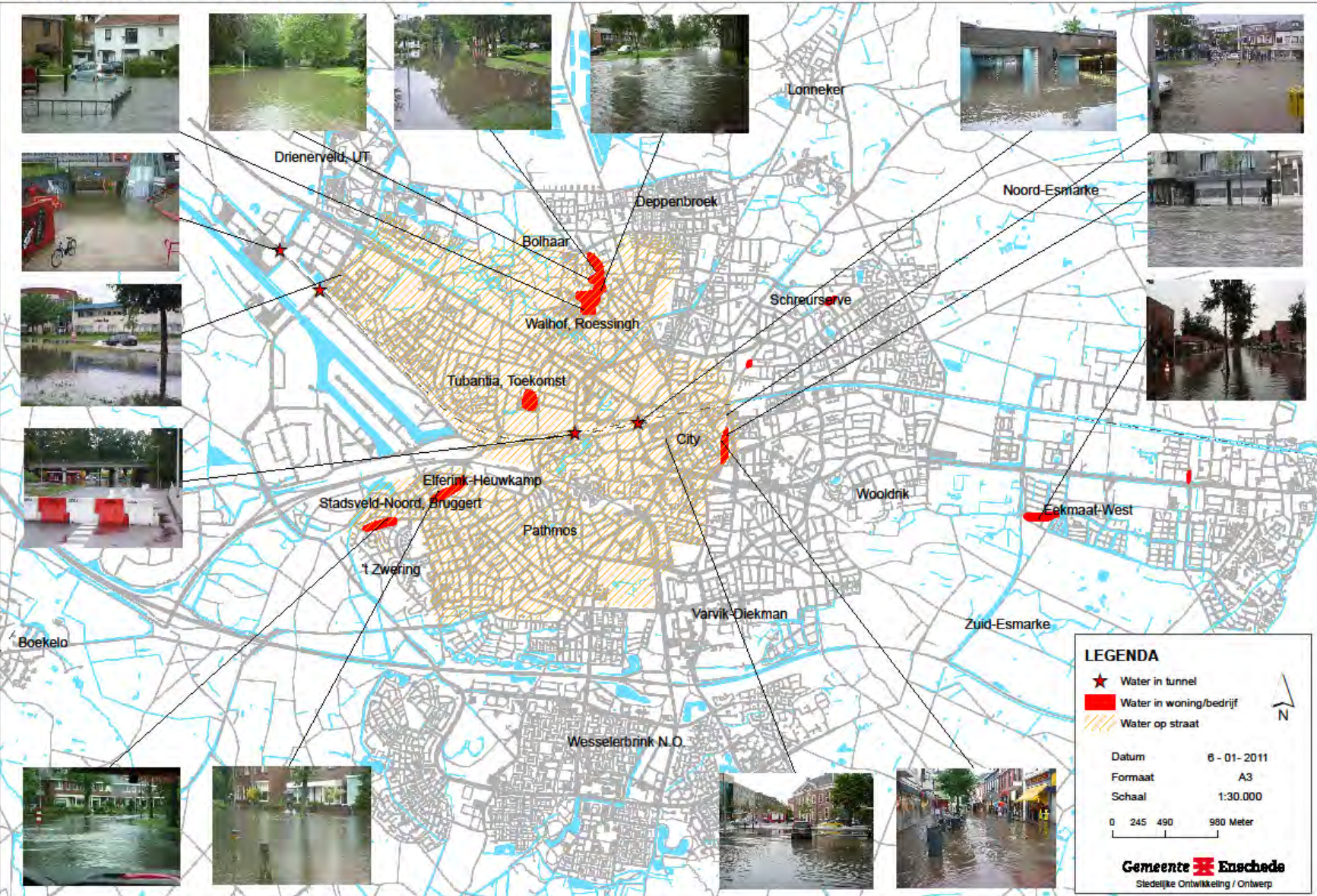
Klimaatadaptatie

Klimaatverandering in Enschede

Bijlage I - Wateroverlast Enschede in beeld (26 augustus 2010)

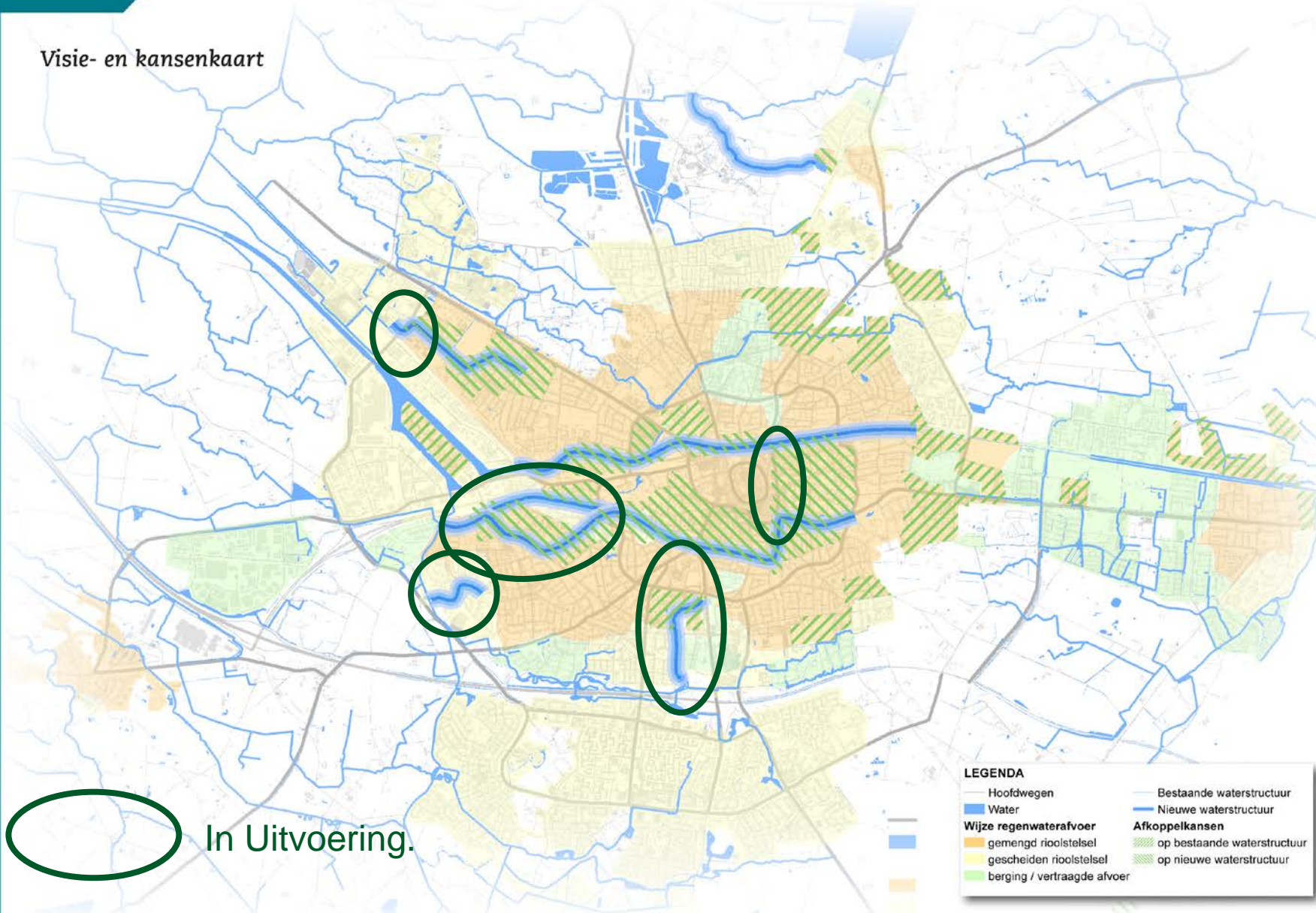
LEGENDA

- ★ Water in tunnel
- Water in woning/bedrijf
- ▨ Water op straat

Datum 6-01-2011
 Formaat A3
 Schaal 1:30.000

0 245 490 980 Meter

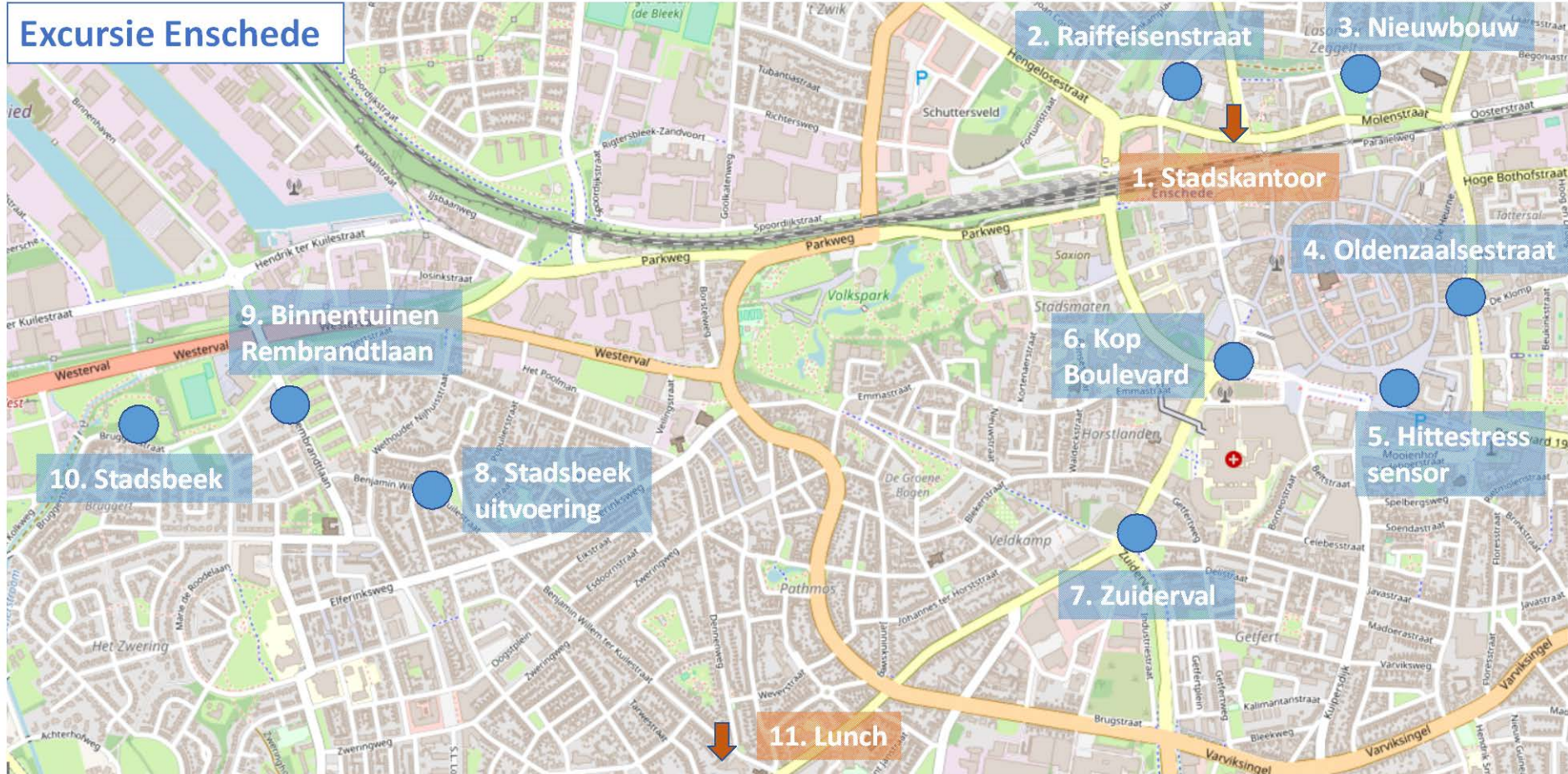
Visie- en kansenkaart

LEGENDA	
— Hoofdwegen	— Bestaande waterstructuur
■ Water	— Nieuwe waterstructuur
Wijze regenwaterafvoer	Afkoppelkansen
■ gemengd rioolstelsel	■ op bestaande waterstructuur
■ gescheiden rioolstelsel	■ op nieuwe waterstructuur
■ berging / vertraagde afvoer	

In Uitvoering.

Excursie Enschede

2. Raiffeisenstraat

3. Nieuwbouw

1. Stadskantoor
Enschede

4. Oldenzaalsestraat

9. Binnentuinen
Rembrandtlaan

6. Kop
Boulevard

5. Hittestress
sensor

10. Stadsbeek

8. Stadsbeek
uitvoering

7. Zuiderval

11. Lunch

2 Raiffeissenstraat

3 Nieuwbouw, hoogstedelijk

4 Oldenzaalsestraat

Hoge Bothofstraat

4 Oldenzaalsestraat

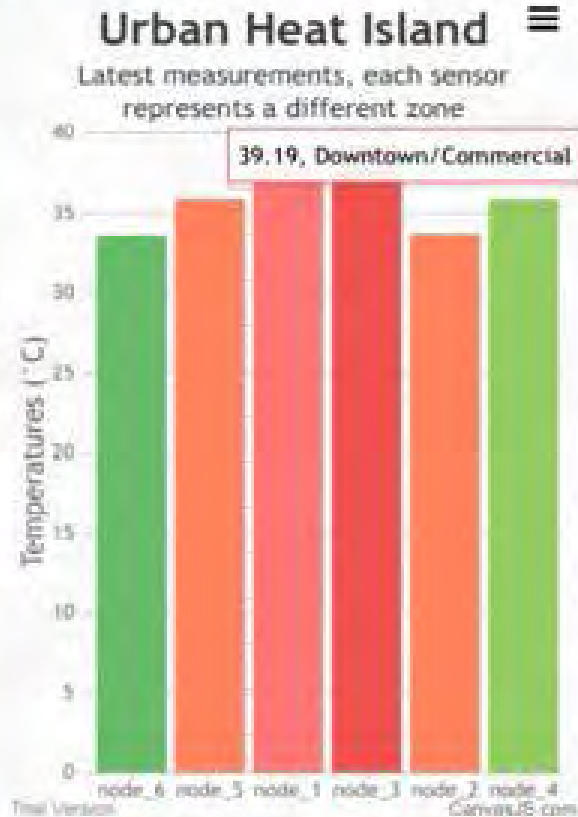

<https://www.youtube.com/watch?v=Rx8Z5HTVuiA&feature=youtu.be>

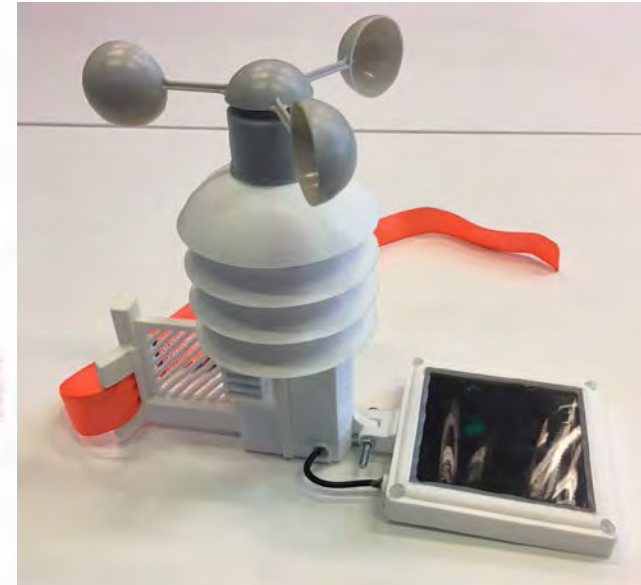
5 Meters van de UT en ITC

Air Temperature Visualization of Public Space in Enschede

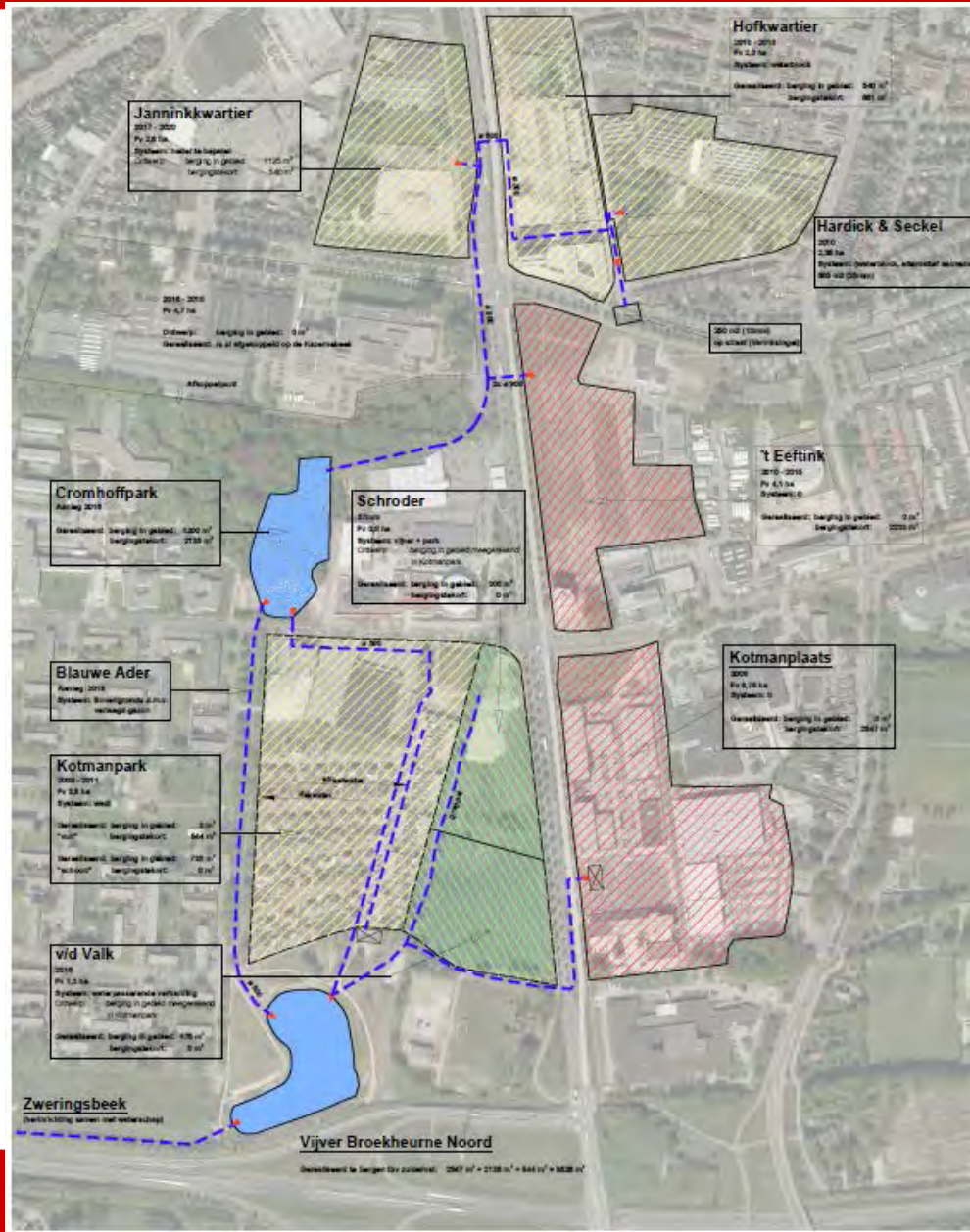
- Rural
- Suburban Residential
- Urban Residential
- Downtown/Commercial
- Park

6 Kop Boulevard

7 Zuiderval 27.4 HA

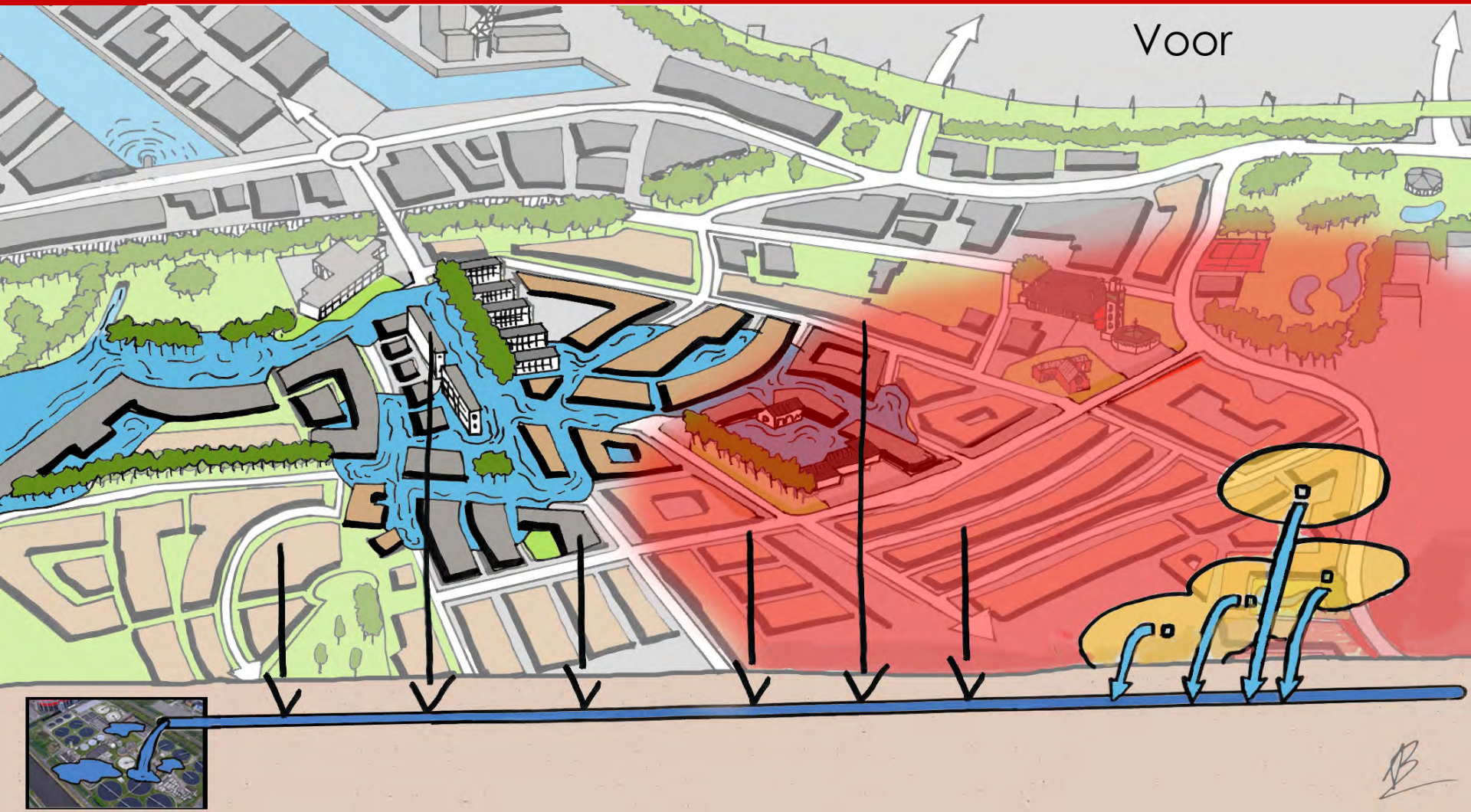

7 Janninkkwartier

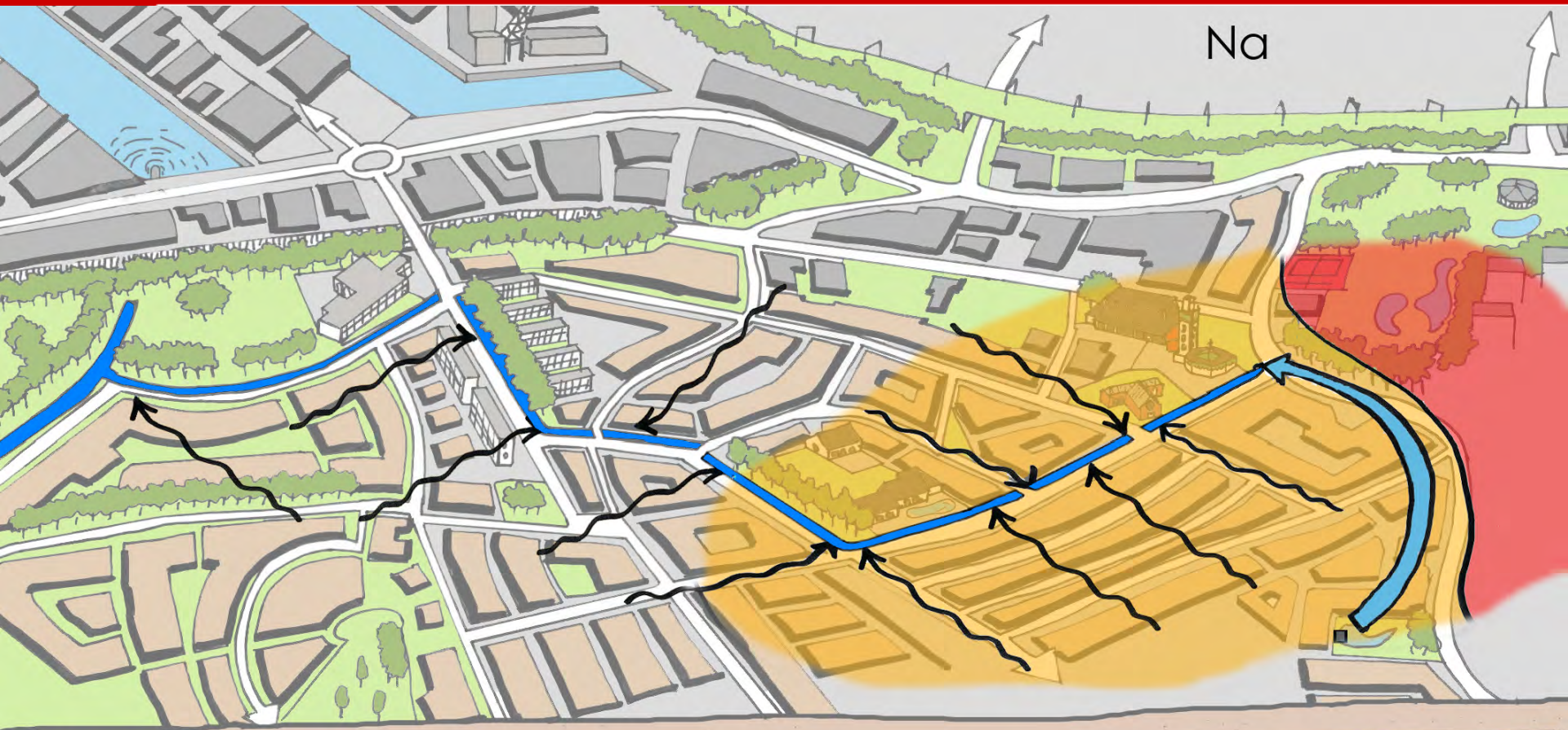

Copyright: Studio Komma / RRog

B

Na

B

9 Stadsbeek

10 binnentuinen

